

Carl-Filip Smedberg, *Klassriket: Socialgruppsindelningen som skillnadsteknologi under 1900-talet* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis 2022). 82 s. + fyra delstudier.

I Sverige blev det under 1900-talet vedertaget att förstå befolkningen i termer av tre "socialgrupper" på basis av yrke. I grupp 1 återfanns exempelvis högre tjänstemän och utövare av fria yrken, i grupp 2 bland annat småföretagare och bönder, och i grupp 3 olika slags kroppsarbetare. Det var Statistiska centralbyrån som för sin valstatistik utvecklade socialgruppstaxonomi efter utökningen av rösträtten 1911, men den migrerade snart till andra sammanhang. Det är glädjande att idéhistorikern Carl-Filip Smedbergs avhandling syftar till att undersöka bruket av detta tolkningsraster, som inte uppmärksammats mycket av forskningen tidigare. Utgångspunkten är att språkliga kategorier gällande ett samhälles sociala struktur inte är oskyldiga utan griper in i våra liv. I sin studie av hur socialgruppsindelningen användes av olika aktörer och transformerades i förflyttningar mellan olika medier pekar Smedberg mot hur frapperande inflytelserik den var. Hans insats är värdefull för alla som vill förstå det svenska 1900-talets politiska kulturhistoria.

I den första av sammanläggningsavhandlingens fyra artiklar undersöks hur socialgruppsindelningen och SCB:s statistik brukades 1911–1940 i de stora rikspartierna för att tolka väljarkåren, göra anspråk på att representera befolkningen och utforma valkampanjer. Smedberg kan härmed slå fast att socialgruppstaxonomi var en betydelsefull del i formeringen av rikspartierna och den representativa demokratin.

I artikel två studeras hur taxonomi användes och modifierades 1930–1960 för att strukturera marknads-, läsekrets- och opinionsundersökningar och i förlängningen styrde praktiker som marknadsföring och produktutformning. Den kommersiella undersökningsmetoden togs på 1940- och 1950-talen upp av akademi och myndigheter som reproducerade bilden av en i tre socialgrupper indelad befolkning i offentliga utredningar och statistikproduktion. I en tredje metamorfos medierades undersökningsresultat i pressen och socialgruppsindelningen blev till vardagligt allmångods.

I artikel tre, som berör cirka 1945–1960, visar Smedberg att socialgruppstaxonomi var den givna utgångspunkten i efterkrigstidens utbildningsforskning och i den socialdemokratiska utbildningspolitiken med syfte att ge begåvade elever från lägre socialgrupper bättre chanser. Detta mötte kritik. Vissa forskare menade att det blev missvisande att endast studera samhället utifrån taxonomins parametrar, och högerdebattörer ansåg att den bidrog till skeva föreställningar om samhällets struktur och vilken politik som borde föras. Socialgruppsindelningen var alltså på en och samma gång vedertagen och starkt ifrågasatt.

I den sista artikeln undersöks en del av slutet på socialgruppsindelningens historia: formerandet av "låginkomsttagaren". Begreppet lanserades i en statlig utredning 1965–1971 i kontexten av periodens vänsterradikalisering. Till skillnad från socialgruppstaxonomi inbegrep det ett konfliktperspektiv i form av motsättningar mellan hög- och låginkomsttagare. Det fick snabbt stort genomslag i den offentliga debatten, där olika aktörer fyllde det med mening utifrån sina syften, och det nya begreppsschemat möjliggjorde nya politiska strategier.

Studien täcker således ett långt tidsspänn och har imponerande bredd. I kappan gör Smedberg en god ansats att lösa uppgiften att foga samman en helhet. De teoretiska perspektiven utvecklas och resultaten lyfts till en högre analytisk nivå. En viktig kritisk anmärkning är dock att Smedberg inte diskuterar hur han ser på språk, eller metoden för analysen av det som i grunden är hans studieobjekt: kommunikativa handlingar. Ställningstaganden i dessa kärnfrågor hade gett ett klarare utmejslat syfte, teoretiskt djup, samt skärpa åt de många initierade kontextualiserande analyserna av språkliga interventioner som Smedberg i praktiken utför. Undersökningen hade också vunnit på att forskningen om jämförbara klassifikationssystem i andra länder fått mer plats, det hade skapat bättre förståelse för det specifika svenska fallet och varför det är intressant.

Smedberg bryter mot genreförväntningarna när han i kappan lägger till nya empiriska resultat gällande socialgruppsindelningens mediala liv. Bland annat undersöks hur den användes i insändare, och därmed hur människor som inte var experter och politiker tänkte kring klass och hur de intervernerade i samhällsdebatten. Ambitionen är god men pekar mot min främsta invändning: sammanläggningsformen. Den gör att Smedbergs uppenbara forskarskicklighet, djupa beläsenhet samt oerhörda arbete med ett stort och skiftande material, inte fullt ut kommer till sin rätt. Trots den klara prosan blir det svårt att få fatt i en röd tråd och urskilja centralt från perifert, och den lovvärda ansatsen att teckna de stora linjerna för socialgruppsindelningens karriär når inte hela vägen fram. Smedberg får för lite plats att ta ett steg tillbaka; de sakkunniga analyserna och fina reflektionerna om hur socialgruppsindelningens genomslag kan förklaras, om dess effekter, samt större betydelse för svenskt 1900-tal tillåts endast glimma till i förbifarten. Från socialgruppsindelningen utgick dock "en nationell taxonomisk kultur" (artikel 2, s. 94), ja, "en hel föreställningsvärld" (artikel 3, s. 72). Jag hoppas att Smedberg kommer att skriva en kronologiskt upplagd bok om socialgruppsindelningens många och stundtals häpnadsväckande liv.